

Таццяна ЛІТВІНАВА

Капліца-пахавальня князёў Паскевічаў — помнік архітэктуры Гомельскага палацава-паркавага ансамбля

У Беларусі ёсць няшмат такіх сядзібных помнікаў, як Гомельскі палацава-паркавы ансамбль. Гэты комплекс гістарычных аб'ектаў, што захаваліся да нашага часу амаль цалкам, перадае непаўторны дух і вобраз сядзібы князёў Паскевічаў. Тут знаходзяцца палац выдатнай архітэктуры, арыгінальная аранжарэя "Зімовы сад" з вежай агляду, Лебядзіная сажалка з масткамі, былыя гаспадарчыя пабудовы і склепы. У 1889 г. побач з княжацкім паркам была пабудавана фамільная капліца-пахавальня.

Амаль дваццацігадовая гісторыя яе будаўніцтва прыцягвае ўвагу гісторыкаў і мастацтвазнаўцаў, якія чэрпаюць звесткі з архіўных дакументаў, літаратуры, вывучаюць усе аўтэнтчныя элементы збудавання. Выяўленьня новых матэрыялы і факты дазваляюць удакладніць, скарэктаваць ранейшыя высновы даследчыкаў. У нашым артыкуле ў храналагічным парадку прадстаўлены ўсе мерапрыемствы па стварэнні капліцы-пахавальні з акцэнтам на апошніх знаходках.

Атрыманне дазволаў на будаўніцтва і перапахаванні

З перапіскі, што захоўваецца ў Нацыянальным гістарычным архіве Беларусі, вынікае, што першапачаткова ўладальнік Гомельскага маёнтка князь Фёдар Іванавіч Паскевіч збіраўся пабудоваць на мяжы сваёй сядзібы на самым краі Кіеўскага спуску капліцу з фамільнымі могілкамі. Сюды ён хацеў перанесці з іншых сваіх маёнткаў прах бацькоў (з Дэмбліна ў Польшчы) і бабулі з дзядулем (са Шчэгліцы пад Магілёвам), на што прасіў дазволу ва ўладаў¹. Паколькі месца, якое меркавалася для будаўніцтва капліцы, належала Петрапаўлаўскаму сабору, ён хацеў набыць частку царкоўнай зямлі, аб чым сведчыць перапіска "главноуправляючага" Гомельскім маёнткам Канстанціна Іванова са святарамі храма. 14 студзеня 1865 г. ён атрымаў адказ, што архірэй не супраць будаўніцтва і лічыць, што капліца "будет украшением самого собора"². Ужо 7 лютага таго ж года ў рапарце саборнага протаіерэя Іаана Казлоўскага ў Сінод удакладнялася: "1. чтобы на всём этом пространстве князь имел бы право хоронить членов своего семейства уже умерших и вновь умереть могущих с сохранением этого права наследникам вечно из рода в род с одним ограничением, чтобы ни его Светлость, ни его наследники не обращали это место ни на что, как только под своё фамильное кладбище. 2. всё пространство земли обносится чугунною или каменною оградой, на могилах будут строиться памятники, и между могилами насажены деревья и

**ЛІТВІНАВА
Таццяна
Фёдараўна.**

Загадчык мастацкага аддзела Музея Гомельскага палацава-паркавага ансамбля, кандыдат мастацтвазнаўства. Нарадзілася ў пасёлку Хваенск Жыткавіцкага раёна Гомельскай вобласці. У 1985 г. закончыла гістарычны факультэт Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта, у 2000 г. — Беларускі інстытут праблем культуры па спецыяльнасці "музеязнаўства і ахова помнікаў", у 2006 г. — аспірантуру Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў. Абараніла кандыдацкую дысертацыю "Палац Паскевічаў у мастацкім жыцці Гомеля (1830-я — 1917 гг.)". Займаецца даследаваннямі па тэмах, звязаных з пытаннямі гісторыі мастацтваў на тэрыторыі Гомельшчыны, у тым ліку — архітэктуры. Аўтар больш за 100 навуковых і папулярных публікацый.

Ён паведамляў таксама, што ў 1896 г. у склепе князя Паскевіча ён зрабіў для Балашовых "отделку могилы с киотом их дочери"³⁴. Гаворка ідзе пра памерлую ў васьмнаццацігадовым ўзросце Аляксандру Мікалаеўну Балашову, якая нарадзілася ў Гомелі і была унучкай старэйшай сястры Фёдара Паскевіча — Аляксандры Іванаўны, сям'я якой мусіла ўспадкаваць Гомельскі маёнтак, паколькі ў Фёдара Іванавіча з жонкай не было дзяцей.

Аформленая вядомым архітэктарам магіла А.Балашовай адрозніваецца асаблівай вытанчанасцю. Яна ўладкаваная ў канцы пахавальні каля тарцавой сцяны, абмаляванай аркай зводу, у якую ўпісаныя шасцікрылыя серафімы, выкананыя смальтай. Гэтая мазаіка створана, магчыма, па арыгінале мастака В.Пермінава³⁵ на аснове малюнкаў Віктара Васняцова ў пецябургскай майстэрні Фраловых³⁶, вядомых сваімі мазаікамі ў храме Спаса на Крыві. Шэсць анёлаў лунаюць у блакітным небе з залатымі зоркамі, згрупаваныя па абодва бакі ад сімвалічнай Царскай брамы, якую Л.Бенуа, відавочна, у сваіх запісах назваў ківотам. Яе ўпрыгожваюць тонкія карункі каменных узораў, у цэнтры якіх "расце" выкананая ў стылістычнай манеры мадэрну галінка лілеі. У аснове брамы, нібы перад уваходам у Царства Нябеснае, размешчана беламармуровая надмагільная пліта з разьбянымі мемарыяльнымі надпісамі пра пахаваную дзяўчыну.

Новыя звесткі аб датычнасці расійскага архітэктара Л.Бенуа да афармлення аднаго з надмагілляў у капліцы-пахавальні Паскевічаў можна назваць сенсачыяй. Такім чынам, у пералік шматлікіх стваральнікаў гэтага непаўторнага помніка сакральнага мастацтва "рускага" стылю дадаецца яшчэ адно выбітнае імя.

¹ Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі (НГАБ). Ф. 3013, воп. 1, спр. 590, арк. 18, 18 адв., 19, 19 адв.

² Там жа. Спр. 588, арк. 1.

³ Там жа. Арк. 4, 4 адв., 5, 5 адв.

⁴ Там жа. Арк. 11.

⁵ Там жа. Арк. 20; НГАБ. Ф. 3013, воп. 1, спр. 589, арк. 2, 2 адв.

⁶ НГАБ. Ф. 3013, воп. 1, спр. 588, арк. 35, 35 адв.

⁷ Там жа. Спр. 611, арк. 3, 4.

⁸ Там жа. Спр. 588. Л. 35.

⁹ Музей Гомельскага палацава-паркавага ансамбля (МГППА). Опись наличности гомельского замка на 1892 г. С. 57; Опись наличности гомельского замка на 1910 г. С. 91.

¹⁰ Научно-исследовательский музей Российской академии художеств (НИИМ РАХ). Ф. М.Е.Месмахера: А-20962; 20964; А-20963; А-20969.

¹¹ НГАБ. Ф. 3013, воп. 1, спр. 588, арк. 38, 39.

¹² Пунин А.Л. Архитектура Петербурга середины XIX века. Ленинград, 1990. С. 313.

¹³ НГАБ. Ф. 3013, воп. 1, спр. 588, арк. 38, 40.

¹⁴ Там жа. Арк. 98.

¹⁵ Литвинова Т. Роль Киева в строительстве часовни-усыпальницы князей Паскевичей в Гомеле (по архивным материалам) // Студыі з архіўнай справы та дакументознаства. Т. 15. Київ, 2007. С. 183—188.

¹⁶ НГАБ. Ф. 3013, воп. 1, спр. 588, арк. 84.

¹⁷ Там жа. Арк. 103, 106, 107.

¹⁸ Там жа. Арк. 104.

¹⁹ НГАБ. Ф. 3013, воп. 1, спр. 886, арк. 35, 35 адв., 43.

²⁰ НГАБ. Ф. 3013, воп. 1, спр. 588, арк. 110 а, 110 б, 110 в, 111.

²¹ Там жа. Арк. 114.

²² Литвинова Т.Ф. Керамический декор часовни-усыпальницы князей Паскевичей в Гомеле // Архитектурная керамика мира. 2019. № 3. С. 79—88.

²³ НГАБ. Ф. 3013, воп. 1, спр. 588, арк. 137.

²⁴ Там жа. Арк. 140, 156.

²⁵ НГАБ. Ф. 3013, воп. 1, спр. 886, арк. 57, 58.

²⁶ Там жа. Спр. 588, арк. 160—162.

²⁷ Там жа. Арк. 123—126, 155.

²⁸ Там жа. Арк. 151, 152, 154.

²⁹ Там жа. Арк. 149.

³⁰ НГАБ. Ф. 3013, воп. 1, спр. 590, арк. 39, 40.

³¹ Там жа. Арк. 6 адв., 38.

³² Там жа. Арк. 44—45.

³³ Цытата з рукапісу Л.Бенуа, што захоўваецца ў У.А.Фралова, якому аўтар шчыра ўдзячны за знаходку і магчымасць увесці гэтую інфармацыю ў навуковы зварот.

³⁴ Там жа.

³⁵ Меркаванне выказаў У.А.Фралоў на аснове звестак, што ёсць у яго.

³⁶ Литвинова Т.Ф. Часовня-усыпальница князей Паскевичей в Гомеле // Роль и значение возрожденных культурных памятников в жизни современного общества: материалы Междунар. науч.-практ. конф., Санкт-Петербург, 5—6 дек. 2007 г. Санкт-Петербург, 2007. С. 134—143.